

Г. П. Підгрушний

ТЕРИТОРІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ ТРАНСКОРДОННОГО ПРОСТОРУ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ ТА ПРАКТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Робота виконана в рамках українсько-російського науково-дослідного проекту «Українсько-російсько-білоруське співробітництво як інструмент розвитку транскордонного регіону», що здійснюється за результатами спільного конкурсу НАН України та РГНФ – 2008 (проект №17-08/08-02-91202a/U)

В останні два десятиліття, в умовах інтеграції соціально- економічного простору, почала активно розвиватись і реалізовуватись об'єднуюча функція державних кордонів країн Європи. Надзвичайно важливим в цьому контексті є включення країн колишнього Радянського Союзу та їх регіонів у загальноєвропейські інтеграційні процеси. Особливу роль в цьому покликані зіграти прикордонні регіони. Саме вони у відкритих демократичних країнах, при відсутності візового режиму часто характеризуються вищою активністю у міжнародному поділі праці, ніж внутрішні регіони. В той же час існують і депресивні прикордонні регіони, що прилягають до «закритих» кордонів. Такий дуалізм у розвитку прикордонних територій знаходить своє пояснення в інтенсивності різних видів співробітництва в межах транскордонного простору. Цей простір може бути визначений як суспільно-територіальна система, розташована по різні боки державних кордонів двох або декількох країн, межі якої визначаються спільним рішенням відповідних національних органів влади.

Проведені нами дослідження на прикладі українсько-російсько-білоруського транскордонного простору засвідчили, що він як системне утворення характеризується наявністю складної полімасштабної територіальної структури. По-перше, він може розглядатись на двох територіальних рівнях – прикордонних областей та адміністративних районів. При цьому районний територіальний рівень визначається «глибиною» транскордонної взаємодії, найбільша інтенсивність якої

спостерігається вздовж транспортних коридорів, що перетинають кордон. Таким чином зону найінтенсивнішої взаємодії в транскордонному просторі формують адміністративні райони першого (прикордонного) порядку суміжності по обидва боки кордону, а в місцях проходження транспортних коридорів – другого, а подекуди і третього порядків.

Ключовими компонентами територіальної структури транскордонного простору, що локалізуються здебільшого в зоні його найінтенсивнішої взаємодії є біполярні транскордонні соціально- економічні вузли. Вперше у вітчизняній науковій літературі ці територіальні утворення були описані в роботах Ю.М. Білоконя та І. О. Фоміна [1]. Основними елементами цих вузлів є наявність по обидва боки кордону поселень (центрів соціально- економічної активності), транспортного коридору, що сполучає ці центри та пунктів пропуску через державні кордони. В залежності від величини та адміністративного статусу центрів біполярні транскордонні соціально- економічні вузли поділяються на декілька ієрархічних рівнів.

Взявши за основу уніфіковану номенклатуру територіальних одиниць Європейського Союзу (NUTS), нами була зроблена спроба виділення цих рівнів. До першого ієрархічного рівня біполярних транскордонних соціально- економічних вузлів належать ті, що сформовані містами – центрами суміжних адміністративно- територіальних одиниць рівня NUTS-2 сусідніх країн. В умовах українсько-російсько-білоруського транскордонного простору це вузли сформовані центрами сусідніх областей суміжних країн. Це Чернігівсько-Гомельський та Харківсько-Білгородський біполярні транскордонні соціально-економічні вузли.

До вузлів другого ієрархічного рівня належать ті, що сформовані містами – центрами суміжних адміністративно-територіальних процеси. Особливу роль в цьому покликані зіграти прикордонні регіони. Саме вони у відкритих демократичних країнах, при відсутності візового режиму часто характеризуються вищою активністю у міжнародному поділі праці, ніж внутрішні регіони. В той же час існують і депресивні прикордонні регіони,

що прилягають до «закритих» кордонів. Такий дуалізм у розвитку прикордонних територій знаходить своє пояснення в інтенсивності різних видів співробітництва в межах транскордонного простору. Цей простір може бути визначений як суспільно-територіальна система, розташована по різні боки державних кордонів двох або декількох країн, межі якої визначаються спільним рішенням відповідних національних органів влади.

Проведені нами дослідження на прикладі українсько-російсько-білоруського транскордонного простору засвідчили, що він як системне утворення характеризується наявністю складної полімасштабної територіальної структури. По-перше, він може розглядатись на двох територіальних рівнях – прикордонних областей та адміністративних районів. При цьому районний територіальний рівень визначається «глибиною» транскордонної взаємодії, найбільша інтенсивність якої спостерігається вздовж транспортних коридорів, що перетинають кордон. Таким чином зону найінтенсивнішої взаємодії в транскордонному просторі формують адміністративні райони першого (прикордонного) порядку суміжності по обидва боки кордону, а в місцях проходження транспортних коридорів – другого, а подекуди і третього порядків.

Ключовими компонентами територіальної структури транскордонного простору, що локалізуються здебільшого в зоні його найінтенсивнішої взаємодії є біполярні транскордонні соціально- економічні вузли. Вперше у вітчизняній науковій літературі ці територіальні утворення були описані в роботах Ю.М. Білоконя та І. О. Фоміна [1]. Основними елементами цих вузлів є наявність по обидва боки кордону поселень (центрів соціально- економічної активності), транспортного коридору, що сполучає ці центри та пунктів пропуску через державні кордони. В залежності від величини та адміністративного статусу центрів біполярні транскордонні соціально- економічні вузли поділяються на декілька ієрархічних рівнів.

Взявши за основу уніфіковану номенклатуру територіальних одиниць Європейського Союзу (NUTS), нами була зроблена спроба виділення цих

рівнів. До першого ієрархічного рівня біполярних транскордонних соціально-економічних вузлів належать ті, що сформовані містами – центрами суміжних адміністративно-територіальних одиниць рівня NUTS-2 сусідніх країн. В умовах українсько-російсько-білоруського транскордонного простору це вузли сформовані центрами сусідніх областей суміжних країн. Це Чернігівсько-Гомельський та Харківсько-Білгородський біполярні транскордонні соціально-економічні вузли.

До вузлів другого ієрархічного рівня належать ті, що сформовані містами – центрами суміжних адміністративно-територіальних конкретних місць простору – «фокусних точок», що можуть забезпечити найбільшу віддачу у процесі інвестування. Це перспективні центри соціально-економічної активності, оцінка потенціалу яких враховує динаміку соціальної активності, інтенсивність економічних процесів, зв'язки з іншими центрами як у межах транскордонного регіону, так і України загалом.

Список літератури:

1. Белоконь Ю.Д., Владимиров В.В., Фомин И.А. Организация территорий приграничных районов (концептуальные положения): Монография. – К.: КНУСА, 2002. – 88 с.
2. Руденко Л.Г., Подгрушный Г.П., Маруняк Є.О., Артоболевский С.С. Проблемы развития украинско-российского пограничья // Проблемы розвитку прикордонних територій та їх участь в інтеграційних процесах: Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції. – Луцьк, 2008. – С. 327-331.